Å GJØRE VANN TIL OLJE

KOLONITIDENS BETYDNING FOR DEN ITALIENSK-LIBYSKE OLJEUNDUSTRIEN

Oljeselskapet ENIS historie i Libya har generelt blitt vurdert som uberørt av Italias tidligere kolonisering av landet. ENI har videre fått utbredt aksept for sin fremstilling av seg selv som en pådriver for dekolonisering, i motsetning til Italia og andre italienske selskapers fortid i Libya. Mine undersøkelser av arkivmateriale viser derimot at ENI hadde sterkere forbindelser til det italienske kolonistynet og dets metoder enn det som hittil er blitt beskrevet.

FAGFELLEVURDERT ARTIKKEL av MATHIAS HATLESKOG TJØNN

DET ITALIENSK-OLJESKAPET ENIS (Ente Nazionale Idrocarburi) tilstedeværelse i Libya er viktig for selskapet selv, Italias energibehov og Europas petroleumsimport. Produksjonen i Libya utgjør 20 prosent av ENIS totale kapasitet, desto mer betydningsfullt tatt i betraktning at ENI er verdens åttende største oljeselskap. Til tross for at Libya har vært i dyp krise siden diktatoren Muammar al-Gaddafis fall i 2011 og en påfølgende borgerkrig, registrerte ENI i 2017 sitt beste år i landet.¹

Oljeselskapets historie i Libya har generelt blitt vurdert som uberørt av Italias tidligere kolonisering av landet. ENI har videre fått utbredt aksept for sin fremstilling av seg selv som en pådriver for dekolonisering, i motsetning til Italia og italienske selskapers fortid i Libya. Mine undersøkelser av arkivmateriale viser derimot at ENI hadde sterkere forbindelser til det italienske kolonistynet og dets metoder enn det som hittil er

blitt beskrevet. Kan italiensk kolonialisme i Libya sies å ha både avstedkommet og formet senere italienske oljeselskapers oljeutvinning i landet? I kontrast med det gjengse synet på andre verdenskrig som en slags tabula rasa hva gjelder forholdet mellom kolonister og undersåtter i koloniene, vil denne artikkelen søke å vise at det italienske oljeselskapet ENIS aktivitet i Libya i større grad enn hva som fremkommer i litteraturen, baserte seg på forgjengeren AGIPS (Azienda Generale Italiana Petroli) oljeleting i kolonitiden fra 1911–1943, da Italia okkuperte det området som utgjør dagens Libya etter å ha angrepet de osmanske styrkene basert der.² Den historiske kontinuiteten før og etter andre verdenskrig kan blant annet sees i aktørene på den italienske siden, hvor mange enkeltpersoner, familier og selskaper går igjen.

Den italienske kolonien Libya, 1940.
Kart: Marte Veys Berg.

Kartbeskrivelse:

- Viktige byer og bosetninger
- ▬ Via Balbia
- Italienske jordbrukskolonier
- 🛢 AGIPs letebrønner 1938-39
- ▨ Oljeletingsområde indikert av geolog Ardito Desio, 1939
- 📍 Essos oljefunn i april 1959

Dokumentasjon jeg har funnet i Italias statsarkiver (Archivio Centrale dello Stato, eller ACS) og ENIS historiske arkiv (Archivio Storico dell'ENI, eller ASENi) blir her presentert parallelt med en kritisk gjennomgang av sekundærlitteratur på feltet.

Det multinasjonale petroleumsselskapets oljeleting og utvinning i Libya har i denne litteraturen blitt koblet med et økende energibehov i etterkrigstidens Italia, i skarp konkurranse med både de daværende største internasjonale oljeselskapene kjent som de «syv søstre» og andre forhenværende europeiske kolonimakter. Akademikere som Pinella Di Gregorio har skrevet at ENIS oljeproduksjon i den tidligere italienske kolonien kan leses som en form for dekolonisering, gjennomført i solidaritet med den såkalte tredje verden.³ Påstander lik denne kan gjenfinnes i ENIS offisielle historie, men de har også formet den italienske historiografien til noe som likner mer på en hagiografi.

Målet for artikkelen er todelt: For det første å vise at økonomiske forhold i den italiensk-libyske oljesektoren bygger på Italias historiske dominans i Libya i en langt større grad enn det som anerkjennes både i academia, i media og i fortellingen selskapet ENI presenterer om seg selv. For det andre vil jeg med denne artikkelen argumentere for at en *kolonial diskurs*, som innebar holdninger og metoder fra kolonitiden, hjalp den italienske energigiganten ENI å oppnå sin prominente og langvarige posisjon i Libyas olje- og gassektor fra selskapets inntreden i landet i 1959.⁴ Begrepet kolonial diskurs låner jeg fra samfunnsviter Tanja Petrović. Ifølge Petrović kan en slik diskurs beskrive relasjoner også utenfor et direkte koloniforhold to land i mellom, illustrert ved en skjev styrkebalanse, betydningen av uformelle maktstrukturer og en særegen måte i hvordan det tidligere «moderlandet» ser og behandler sin forhenværende koloni på.⁵

Kartet på forrige side viser de mest betydningsfulle byene og bosetningene i den italienske kolonien Libya rundt 1940. Videre er den viktige kystveien Via Balbia, som åpnet i 1937, tegnet inn. Via Balbia tillot hurtig transportering av tropper for å slå ned på eventuelle opprør blant lokalbefolkningen i Libya, samt for å konfrontere potensielle invasjonstyrker sendt fra de omkringliggende franske og britiske koloniene. Utstrekningen av italiensk jordbrukskolonisering er markert i grå, primært lokalisert i kystområdene av Tripolitania og Cyrenaica. Nærbildet av kystområdet rundt Tripoli viser letebrønnene utgravd av AGIP under ledelse av geolog Ardito Desio mellom 1938–1939. I Sirtebukta nær Ajdabiya indikerer de diagonale linjene et område som Desio mente var spesielt lovende og hvor han presset på for ytterligere letевirkosomhet. Utbruddet av andre verdenskrig satte en stopper for dette initiativet. De stiplede skillelinjene mellom Tripolitania, Cyrenaica og Fezzan angir ikke permanente provinsgrenser, men er ment å vise den historiske inndelingen av Libya i tre regioner, forut for italiensk okkupasjon. «Zelten» markerer letebrønnen hvor Esso gjorde det første store og kommersielt utnyttbare oljefunn i april 1959, den dag i dag det største virksomme oljefeltet i denne delen av landet. Letearealet Desio hadde antydnet i 1940, mens selve feltet (samt to andre betydningsfulle oljefelt) strekker seg nordover inn under Desios ønskede søksområde.⁶

OLJEFUNN PÅ VENT. AGIP I LIBYA 1938–1943

Den libyske petroleumshistorien starter ikke med olje, men med vann. Spor av olje og gass ble oppdaget og omtalt i prøvebrønner utgravd av italienske ingeniører på jakt etter vann så tidlig som i 1914. Tilsvarende funn dukket opp gjentatte ganger i takt med at jordbrukskoloniseringen vokste i omfang i innlandet rundt kystbyene

Tripoli i vest og Benghazi i øst.⁷ Nyheter om funnene fant gradvis veien opp gjennom koloniadministrasjonens hierarki, helt til Libyas guvernør, Italo Balbo. Balbo ga på sin side i juli 1937 en kommisjon med geologer, ledet av Ardito Desio, oppgaven å utarbeide en leteplan. Desio hadde lang erfaring i Libya, med flere ekspedisjoner bak seg i årene mellom 1932 og 1935. Kommisjonen han ledet anbefalte egne lete-ekspedisjoner med det mål for øye å kartlegge Libyas potensielle oljerikdom, hvorpå Mussolini selv involverte seg. I et telegram datert 4. august 1937 gir han AGIPS direktør Umberto Puppini pålegg om å organisere disse ekspedisjonene, i samarbeid med Balbo og ministeren for Italiensk Afrika, Alessandro Lessona.⁸

Det var flere årsaker til at Mussolini involverte seg personlig i det som inntil da må kunne sies å være ganske marginale oljefunn. Først og fremst var olje høyt på agendaen. Til tross for at Italia hadde lyktes med å omgå de internasjonale handelssanksjonene landet ble møtt med etter den andre italiensk-etiopiske krigen i 1935–1936, så var det ingen garanti for at de ville kunne gjenta samme kunststykke ved en eventuell fremtidig konflikt. For det andre var det i siste halvdel av 1930-årene en økende frykt for og forberedelser til det som så ut til å kunne bli en europeisk storkrig, en krig som ressursfattige Italia stilte ille beredt til. For det tredje hadde den italienske marine helt siden begynnelsen av 1900-tallet jobbet for å oppnå jevnbyrdighet i flåtestyrke med sin franske motpart, og de nye skipene var i økende grad olje- og ikke kullfyrte.⁹ Viktigheten for Italia av å finne petroleum i koloniene eksemplifiseres godt gjennom det faktum at AGIP startet oljeleting i Etiopia allerede før konflikten og krigshandlingene var over.¹⁰

Etter ordre fra Mussolini ba Puppini og AGIP høsten 1937 Desio og kommisjonen om å lage en leteplan med tilhørende budsjett for Libya.

Sistnevnte ble et tidlig hinder, ettersom ekspedisjonsbudsjettet på seks millioner italienske lire ble sendt på rundgang fra en institusjon til en annen uten at noen ville ta ansvar for å dekke utgiftene.¹¹ Til slutt tok Finansdepartementet på seg å betale, men uenigheten og den byråkratiske treneringen hadde kostet leteekspedisjonen seks måneder. Denne bortkastede tiden skulle senere vise seg å være skjebnesvanger.¹²

I medio mars 1938 var AGIPS oljeletingsekspedisjon, under Desios, ledelse på plass i Libya. Den første testbrønnen ble gravd ut ved Ghiama al-Turc 13. april samme år. Ghiama al-Turc lå kun noen få kilometer fra Tripoli, nær hvor det tidligere hadde blitt funnet olje i utgravde vannbrønner.¹³ Allerede i mai 1939 foreslo Desio å flytte letingen lenger øst i Cyrenaica, basert på lovende geologiske forhold i området Marmarica nær grensen mot Egypt.¹⁴ Letearbeidet fortsatte etter utbruddet av andre verdenskrig i 1939, men i løpet av våren 1940 avsluttet Desio oljeletingen i Tripolitania.¹⁵ På dette tidspunktet forhindret konflikten ethvert forsøk på å forflytte letingen østover. Midt oppi dette mottok Desio et hastetelegram fra Ajdabiya i lavlandet sør for Sirtebukta, hvor ingeniører på jakt etter vann nok en gang hadde kommet over lovende olje- og gasspor i vannbrønner. Desio så på dette som en bekreftelse på sine antagelser om lovende geologiske forhold i regionen og ivret for å forflytte AGIPS petroleumssøk til Cyrenaica. Han oppfordret derfor AGIPS forsknings- og teknologiutviklingsavdeling å sende hans unge assistent Leonida Coggi østover fra Tripoli til Cyrenaica. I sitt brev til AGIP inkluderte Desio et raskt utkast til oljeletekart i området rundt Ajdabiya, til tross for den pågående krigen og det faktum at AGIPS letemidler var brukt opp.¹⁶

I oktober 1940 kunne daværende guvernør i Libya, Rodolfo Graziani, rapportere at totalt ni oljeletingsbrønner var utgravd.¹⁷ Disse ni lete-

brønnene viste enkelte nye spor av olje og gass, men ingenting som rettferdiggjorde kommersiell drift i stor skala. Så sent som 23. januar 1942 prøvde Desio å organisere en ekspedisjon som kunne gjenoppta oljeletingen øst i kolonien, denne gangen med en uskadet leterigg han hadde lokalisert nær Tripoli. Krigen umuliggjorde imidlertid alt dette – med britenes og de alliertes fremmarsj og okkupasjon av Tripoli den 23. januar 1942 opphørte i praksis den italienske kolonien Libya å eksistere.

Dette satte en endelig sluttstrek for Desios drømmer om AGIPS letebrønner i Cyrenaica. Det ble skjebnesvangert fordi nær det området Desio hadde indikert, på sitt hastig tegnede kart, ville den amerikanske oljegiganten Esso flere år senere finne sort gull.¹⁸ I april 1959, mindre enn 150 kilometer sørvest for Ajdabiya og rett sør for leteområdet Desio frenetisk hadde oppfordret AGIP å undersøke i 1940, kunngjorde Esso at de hadde funnet olje. Selve oljeforekomstene strakk seg nordover, godt innenfor arealet Desio ønsket å utforske. Dette er den dag i dag fortsatt et av de største aktive oljefeltene i området, et område hvor nå en rekke multinasjonale oljeselskaper opererer, inkludert ENI. Til tross for at den italienske koloniadministrasjonen ikke lyktes med oljeutvinning i 1940-årene, ville Desios oljeleting og henvisinger til lovende leteområder vise seg å ha betydning for ENIS aktiviteter i Libya etter krigen. Men hvordan lyktes selskapet med å returnere til den tidligere kolonien?

TILBAKE FOR MER. ENI I LIBYA 1943–1962

Hva var årsakene til at Libya tillot at ENI, det største petroleumsselskapet fra sine tidligere koloniherrer i Italia, hjalp til med å utvikle Libyas oljesektor i 1950-årene? Hvordan vant ENI en leteseksjon i Cyrenaica i november 1959, og hadde Libyas fortid som en italiensk koloni innflytelse på lisensieringen av leterettigheter til det italienske

selskapet?¹⁹ Tilgjengelig akademisk litteratur er delvis selvmotsigende. Eksempelvis hevder Di Gregorio at ENIS avgjørelse om å konkurrere om konsesjoner i Libya i 1950-årene var basert på letearbeid gjort av AGIPS ingeniører i landet før krigen, men samme forfatter hevder senere at dette letearbeidet var ufruktbart og av liten betydning.²⁰ Historiker Massimiliano Cricco skriver at ENIS forhold til Libya startet først i 1957 og ikke har noen bånd til kolonitiden før krigen. Det er formelt riktig at navnet ENI først dukker opp i en libysk kontekst i forbindelse med et konsesjonsanbud 5. mai samme år, men å sette dette som startdato for ENIS involvering i Libya ignorerer fullstendig selskapets røtter i AGIP. Påstanden om at ENI først gjorde seg gjeldende i Libya fra 1957 og fremover motsies av noen av primærkildene jeg selv har funnet blant ENIS reklame- og informasjonsmateriale fra 1960-årene, materiale som villig innrømmer ENIS bånd til AGIPS tilstedeværelse i Libya før krigen, likevel tilsløres den eksakte geografien ved at det henvises til arbeid gjort i «visse afrikanske land» snarere enn å omtale Libya ved navn.²¹

Da andre verdenskrig endte i 1945, ville italienske statsledere og ledende politikere tilbakeføre så mye av de italienske pre-fascistiske koloniterritoriene som mulig. Likevel oppga de i fredsavtalen mellom Italia og de allierte makter, undertegnet i Paris 10. februar 1947, alle krav på koloniene. Samme år vendte Idris al-Sanussi som ledet den viktige religiøse og sufi-inspirerte Sanussi-ordenen i Cyrenaica, tilbake til Libya etter å ha levd i eksil i Egypt under britisk beskyttelse.²² Idris var av britene tiltenkt rollen som den første kongen i et fritt Cyrenaica, alliert med Storbritannia. Storbritannia okkuperte nå Libya, og var i realiteten engasjert i et storpolitisk spill i ledtog med Frankrike og Italia om den tidligere italienske kolonien. Motpartene i krigen kunne enes om én ting, nemlig fortsatt europeisk

kolonial dominans i Nord-Afrika. I mai 1949 foreslo de å dele libysk territorium inn i de tre regionene Fezzan, Tripolitania og Cyrenaica, under henholdsvis fransk, italiensk og britisk kontroll. Til tross for den kombinerte innsatsen til alle tre landene ble løsningen forkastet i FNs generalforsamling, som hadde endelig ansvar for beslutningen om hvordan libyernes fremtid ville se ut. Et selvstendig og forent Libya ble til slutt resultatet, med al-Sanussi innsatt som overhode med tittelen kong Idris I fra 24. desember 1951.²³ Det uavhengige Libya var et av verdens fattigste land, fullstendig avhengig av bistand primært fra

Påstanden om at ENI først gjorde seg gjeldende i Libya fra 1957 og fremover motsies av noen av primærkildene.

USA og Storbritannia, begge stormakter som hadde militærbaser i landet. Historiker Dietmar Rothermund har hevdet at det var ingen som på daværende tidspunkt ante hvilke oljerikdommer som skjulte seg under jordoverflaten i Libya, men denne artikkelen nyanserer forhåpentligvis den oppfattelsen.²⁴

I 1955 vedtok libyske myndigheter en petroleumslov. Denne loven inkorporerte en 50–50 fordeling av overskuddet etter skatt mellom oljeselskap og produsentland, noe som da ble sett på som veldig balansert. Loven reduserte også størrelsen på konsesjonsområdene tildelt deltakende selskap i anbudskonkurransene, et virkemiddel for å minske et enkelt internasjonalt oljeselskaps innflytelse og dominans over et utviklingsland med et svakt statsapparat. Dette medførte at en lang rekke selskaper fra forskjellige land konkurrerte om å vinne konsesjoner i Libya.²⁵

Akademikere med varierende nasjonal bakgrunn har behandlet disse oljeselskapene relativt forskjellig i sitt arbeid. Økonomihistoriker Mira Wilkins har antydnet at angloamerikanske og nederlandske oljeselskaper i liten grad var avhengige av statlig intervensjon på sine vegne, mens hun ser på franske Total og italienske ENI som mer eller mindre forlengelser av sine respektive nasjonale regjeringer. Hun skriver like fullt at det amerikanske utenriksdepartementet i samarbeid med sine britiske kollegaer gjorde det de kunne for å holde andre europeiske konkurrenter ute av de etablerte oljefeltene i Midt-østen, i tillegg til de mulige feltene som åpnet seg i Nord-Afrika.²⁶ Konkurransen selskapene imellom tillot aktører som ENI å fremstille seg selv som David i kamp med Goliat, hvor det «ferske» oppstartsselskapet ENI utfordret og knivet med dets langt større angloamerikanske konkurrenter, samtidig som de representerte solidaritet med den tredje verden i sin kamp mot Vesten. Det kan ikke underkjennes at de angloamerikanske selskapene dominerte den internasjonale oljeindustrien i denne perioden og nok gjorde det de kunne for å beholde sin posisjon, ei heller er det tvil om at ENI tilbød bedre vilkår enn sine rivaler i oljebransjen, som vi snart skal se. Samtidig er det likevel rom for å stille spørsmål ved ENIs rolle vis-a-vis både sine større konkurrenter og et nylig uavhengig Libya. En rekke historikere fremstår som om de relativt ukritisk har akseptert ENIs versjon av virkeligheten. I denne versjonen karakteriseres Frankrike som en overivrig forhenværende kolonimakt som aktivt bruker sin innflytelse i ekskolonier som Marokko og Algerie for å sikre Totals enerådende status på bekostning av ENI, og Storbritannia hevdes å gjøre tilsvarende i Egypt. Britiske og amerikanske flernasjonale selskaper påstås å opptre urettferdig overfor den italienske energigiganten på den internasjonale arena. ENIs forsøk på å vende tilbake til den tidligere italienske

kolonien later imidlertid på et eller annet vis å være annerledes.²⁷

Før vi fortsetter, er det nødvendig å kort skissere opp det helt spesielle ved ENI. Det blir ofte karakterisert som et statsselskap, men i realiteten er selskapsstrukturen mer kompleks. Det italienske ordet *ente* i selskapets navn betyr direktorat eller instans på norsk.²⁸ ENI opererer som et statsstyrt selskap som er eid av både det offentlige og det private, og finansiert av begge sektorer, en modell som ikke er uvanlig i italiensk sammenheng.²⁹

En utbredt misforståelse er at ENI hadde et statsautorisert monopol på petroleumsvirksomheten i Italia, fra selskapet ble grunnlagt i 1953. Selskapet fikk riktignok eksklusive rettigheter på all oljeleting og kommersiell drift i Po-dalen i det nordøstlige Italia, men hadde ingen tilsvarende rettigheter i resten av landet.³⁰ Dette delvise monopolet leder oss likevel til ENIS opphav, nemlig det totale monopol gitt AGIP under fascismen, et selskap som var forløperen til ENI og som den dag i dag utgjør en av ENIS viktigste datterselskaper.³¹ Mussolini beordret opprettelsen av AGIP 3. april 1926, med det mål å få fart på oljeletingen i Italia og dermed bidra til å oppnå det fascistiske målet om autarki.³² Etter andre verdenskrig ønsket imidlertid den nye demokratiske italienske republikken å oppløse AGIP.³³

En nøkkelpersonlighet i ENIS historie er selskapets første direktør, Enrico Mattei. Han hadde vært en vellykket forretningsmann før krigen som i løpet av konflikten ble motstandsmann og partisan. Mange av de han kom i kontakt med i disse kretser ble etter krigens slutt sentrale skikkelser i det italienske kristendemokratiske parti.³⁴ Dette skulle sammen med det italienske sosialistpartiet styre Italia gjennom brorparten av etterkrigstiden helt frem til 1990-årene, så Matteis tidlige tilknytning til disse toneangivende politiske miljøene tjente ham godt i flere tiår. I 1945 ble

Mattei i en alder av 39 år utnevnt til å lede AGIPs norditalienske avdeling, med oppgave å gjenomføre en styrt avvikling av driften. Han gjorde derimot det motsatte og satte sin lit til fortsatt virksomhet i Po-dalen gjennom å gi selskapets leteavdeling en siste sjanse.³⁵ AGIP fant etter kort tid store forekomster av naturgass i en beleilig avstand til de mest industrialiserte områdene i Italia, gassens primære kundegruppe.³⁶ Dette ble et solid fundament som ENI kunne basere videre vekst på under Matteis ledelse fra 1953 frem til hans død i 1962.

Et sentralt element i denne vekststrategien ble døpt til «Matteiformelen». Formelen innebar, som nevnt tidligere, at ENI kunne tilby bedre vilkår enn

Den libyske petroleumshistorien starter ikke med olje, men med vann så tidlig som i 1914.

den gjengse 50–50 profittfordelingen mellom oljeselskap og vertsland. Den prosentsatsen som ENI tilbød kunne faktisk være så høy som opptil 70 prosent, i tillegg til opprettelsen av fellesforetak for utnyttelse av oljen i samarbeid med vertslandet.³⁷ Dette tilbudet var definitivt mer lukrativ enn det som vanligvis ble lagt på bordet av datidens oljeselskap. Å hevde at det representerte et slags «Middelhavets kall» hvor ENIS og Italias noble hensikter om å modernisere og økonomisk frigjøre land langs den sørlige Middelhavsbredden som senere historikere har hevdet, forteller ikke hele historien.³⁸ Som jeg vil vise i følgende nærstudie av ENIS to første forsøk på å vinne en oljekonsesjon i Libya, i henholdsvis 1957 og på ny i 1959, er dette et bilde som bør nyanseres.

ENI mislyktes med sitt første konsesjonsanbud i Fezzan i mai 1957, før selskapet til slutt sikret seg

et leteområde i lavlandet ved Sirtebukta to år senere. Det første konsesjonsanbudet ble innsendt av ENIS datterselskap AGIP Mineraria og ble innledningsvis godt mottatt, men deretter brått avfeid i desember 1957. Denne avvisningen kom etter sigende på grunn av amerikansk politisk press og bestikkelser, noe som førte til ENIS diskvalifisering, basert på en ren formalitet hvor statseide selskaper ikke var tillatt å delta i konkurransen. ENI reagerte med en oppsiktsvekkende uttalelse fra direktør Mattei, hvor han anklaget den nylig innsatte libyske statsministeren Abdul Majid Kubar for å ha kapitulert overfor oljeselskapenes kartell, sveket sine meningsfeller i den tredje verden og å stå i veien for sitt eget lands utvikling – alt ved å si nei til ENIS anbud.³⁹

Den paternalistiske holdningen ENI uttrykte gjennom å antyde at libyerne ikke visste sitt eget beste, i tillegg til anklagene om manglende solidaritet med den tredje verden, reiser spørsmål ved oljeselskapets metoder og motiv. I stedet har Libyas avslag på ENIS konsesjonsanbud oftest blitt lest i henhold til ENIS egen ortodoksi.⁴⁰ Cricco siterer for eksempel den italienske ambassadøren til Libya, Mario Mondello, som i et brev til ENI antyder at «Matteiformelen» er til liten nytte ettersom landets interesser ikke er det Libyas statsmenn og byråkrater prioriterte. I stedet var de ifølge Mondello primært interessert i å mele sin egen kake.⁴¹

Man kan godt se for seg at både konkurrerende flernasjonale oljeselskap og libyske byråkrater motarbeidet ENI av strategiske årsaker eller ønske om personlig vinning ved både lovlige og mer lys-sky metoder. Blant materialet i ENIS historiske arkiver er det imidlertid flere sterke indisier på at det italienske selskapet også kunne spille et lignende spill. Her ser jeg en kolonial diskurs i aksjon, hvor lojaliteter splittes på jakt etter støtte blant en liten libysk elite man kan bestikke for å vinne konsesjoner. Korrupsjon er ikke et virke-

middel unikt for koloniperioden, men som historiker Antonio Morone har vist var det ofte en del av verktøykassen Italia benyttet seg av for å sikre fortsatt innflytelse i sine tidligere kolonier. Morone referer til flere tilfeller i både Libya og Øst-Afrika hvor store pengesummer ble overført til grupper og enkeltindivider med sterke bånd til Italia, som for eksempel tidligere funksjonærer i koloniadministrasjonen, pensjonerte *askari* og *quadi*-soldater, samt nyere aktører som pro-italienske politiske partier.⁴² I min analyse vurderes følgende arkivfunn på tilsvarende måte.

Det finnes en mappe i ENIS historiske arkiv med påskriften «Corradi-affæren», hvor kodet korrespondanse mellom Fiats lokale representant i Libya, Carlo Talarico, AGIP Minerarias visepresident og nære støttespiller av Mattei, Attilio Jacoboni, samt en mystisk kurer ved navn Luigi Corradi som forteller en annen historie enn den offisielt sanksjonerte utgaven.⁴³ Fiat og AGIP hadde en lang historie sammen i Libya, hvor de blant annet hadde grunnlagt fellesforetaket Petrolibia i 1939 med det mål for øyet å bygge opp et oljelagrings- og distribusjonsnettverk i kolonien.⁴⁴ Man vet mindre om Corradi, utover at han i all hemmelighet hadde påtatt seg en serie med reiser til Tripoli, Benghazi og Kairo på AGIPs regning.⁴⁵ Hvilke formål disse reisene hadde nevnes aldri eksplisitt, bortsett fra at Corradi «tok seg av det praktiske» på vegne av AGIP.⁴⁶ Utvekslingen mellom de tre antar en litt anstrengt tone, hvor gjentatte henvendelser fra både Jacoboni og Talarico om å vise frem kvitteringer på utlegg, blir konsekvent avvist av Corradi, som på sin side hårdnakket hevder at hans oppdrag ikke lar seg kombinere med transparent bokføring.⁴⁷ I ytterste konsekvens er deres anstrengelser til ingen nytte – den dagen vinneranbudene i konsesjonsrunden skal annonseres er ENIS tidligere lovede leteområde skrevet over med «område stengt for leting».⁴⁸ Jacoboni konkluderer med at de mis-

lykkes fordi libyske «magnater» var langt sluiere enn sine enkle og naive europeiske motparter. Talerico legger til at «vår venn» Benkatu i Representantenes hus i det libyske parlament beklaget den uforutsette vendingen saken hadde tatt.⁴⁹ Talerico fortsetter med å nevne at Benkatu villig stiller seg til disposisjon for ytterligere diskusjoner rundt fremtidige konsesjonsrunder, og avslutter med å gi Jacoboni Benkatus adresse.⁵⁰

Denne utvekslingen er ikke endelig bevis på at ENI bestakk libyske funksjonærer for å oppnå det selskapet ønsket, men det indikerer på det sterkeste at «Matteiformelen» involverte mer tvilsomme midler enn rundhåndede godtgjør-

Tilgjengelige dokumenter viser ikke nødvendigvis at bestikklser veide tyngst.

elsesavtaler og solidaritet med dekoloniseringsbevegelsen i den tredje verden. Når vi ser på situasjonen rundt ENIS vellykkede konsesjonsanbud i lavlandet ved Sirtebukta i Cyrenaica to år senere, peker den også på at ENIS virksomhet i Libya innebar en videreføring av holdninger og metoder med opphav i kolonitiden. Nøkkel-personlighetene er for det meste de samme som i 1957. I et brev til Mattei, sendt i 1959, informerer ambassadør Mondello ENIS direktør om at den libyske statsministeren Abdul Majid Kubar (som Mattei hadde anklaget for å ha sveket både sitt eget folk og den tredje verden kun et par år tidligere) var bekymret over økende valgkamputgifter og i den forbindelse lurte på om ENI kunne tenke seg å bidra? Mondello overlater avgjørelsen til Mattei, men tillater seg å nevne at det kunne være nyttig for ENI å utnytte situasjonen før han gir Mattei Majid Kubars kontonummer. Videre sier

Mondello seg mer enn villig til å selv ta opp finansieringen av valgkampsbidraget med det italienske utenriksdepartementet, om det er en potensiell hindring.⁵¹ Dette indikerer en utstrakt statlig involvering i det som på papiret var privat forretningsvirksomhet, siden ENI hadde opprettet et nytt selskap (Compagnia Ricerca Idrocarburi eller CORI) for å omgå formaliteten som offisielt felte ENIS anbud to år tidligere.

Tilgjengelige dokumenter viser ikke nødvendigvis at bestikklser veide tyngst, men ENI vant konsesjonsrunden og gjorde store funn av olje i områdene de ble tildelt. Det er heller ingen iboende motsetning mellom det å parallelt tilby bestikklser og gunstigere vilkår enn sine konkurrenter. I alle tilfelle, allerede året etter måtte statsminister Abdul Majid Kubar gå av på grunn av en urelatert økonomisk skandale.⁵² Hva gjelder langtidsvirkningene av båndene til kolonitiden så er et brev Matteis juridiske rådgiver Ugo Niutta sendte til utenriksdepartementet i 1959 opplysende: etter å ha informert departementet om ENIS vellykkede konsesjonsanbud og påfølgende oljefunn, skriver Niutta at selskapet med dette har oppfylt sitt mandat om å utforske og utnytte petroleumsfunn i koloniene.⁵³ I skrivende stund var det gått seksten år siden Italia mistet kontrollen over Libya og åtte år siden landet ble erklært selvstendig.

Et nærmere blikk på personalet involvert i oljeletingen, avslører en nesten forbløffende kontinuitet fra periodene før og etter krigen. Mellom 1961 og 1962 er en ny generasjon av familien Desio tilbake i Libya på feltundersøkelser, denne gangen på oppdrag fra CORI. Det er geolog Gianluca Desio, sønn av Ardito Desio. I rapporter sendt det italienske hovedkvarteret er det som om tiden har stått stille. Leteekspedisjonen under Desio den yngres ledelse nevner at de bruker Via Balbia, en kystmotorvei bygget av Balbo i kolonitiden og i skrivende stund i 1961 for lengst omdøpt etter

Libyas frigjøring ti år tilbake. Leteområdene overlapper i stor grad med de samme områdene som Gianlucas far ønsket å undersøke mer enn tyve år tidligere, nemlig innlandet fra Sirtebukta i retning Bir Zelten, hvor olje nå var blitt funnet.⁵⁴ I en rapport fra 1962 siterer Gianluca sin far Arditos tidligere geologiske undersøkelser og uttalelser, til tross for de førnevnte eksemplene på at man fra offisielt hold i selskapet ville distansere seg fra italiensk oljeletingshistorie før krigen.⁵⁵ Dette signaliserer en sterk kontinuitet i arbeidet til ENI, AGIP og CORI.

KONKLUSJON

Denne artikkelen har søkt å vise betydningen av AGIPs petroleumseleting før krigen for ENIs senere virksomhet i Libya for å utfylle bildet tegnet av litteraturen, primært italiensk forskningslitteratur, samt for å moderere selskapets egen fremstilling. Mine egne arkivfunn indikerer en langt mer kompleks serie med hendelser og prosesser frem mot ENIs prominente posisjon enn det som oftest har blitt beskrevet hittil.⁵⁶ For å si det enkelt, fra italiensk side tok ENI over der AGIP slapp, gjennom å rettfærdiggjøre sin involvering i eks-kolonien som et nødvendig tiltak for å bøte på energibehovene til et Italia midt i både gjenreising og økonomiske oppgangstider etter krigen. I denne involveringen så var «det felles gode» viktigere enn alt annet, hvilket betydde at bestikkelser gitt den libyske politiske elite for å få tilgang til landets olje var akseptabelt, ikke ulikt betydningen av korrupsjon i en tidligere kolonial kontekst. Dette nyanserer og kontekstualiserer ENIs påstand om å være en tilhenger og pådriver av dekoloniseringen som preget 1950- og 1960-årene.

Den største forandringen som må redegjøres for når jeg hevder å se en kontinuitet før og etter kolonitiden, er fraværet av italiensk militær og politisk dominans i Libya fra 1943 og fremover. Kontinuiteten blant selskapene involvert er åpenbar,

med AGIP og Fiat engasjert i Libya før andre verdenskrig, mens AGIP Mineraria og CORI (nå som en del av ENI) sammen med Fiat dukker opp igjen etter krigen. Innenfor disse selskapene er rekken med personell involvert også illustrerende – blant familien Desios generasjoner med geologer er kolonitiden tilstedeværelse bokstavelig talt nedarvet. Hva gjelder ENI viser både selskapets første direktør Enrico Mattei og hans juridiske rådgiver Ugo Niutta i korrespondansen jeg har sett på, at italienske nøkkelpersoner hadde et instrumentelt syn på Libya som kilde til ressurser Italia trengte og som helst skulle uttrykke takknemlighet for samarbeidsmulighetene ENI tilbød, overlevd slutten på kolonitiden. Vi ser således fortsettelsen av en kolonial diskurs fra de sentrale italienske aktørenes side, essensiell for å sikre tilgang til libysk olje for både italienske selskaper og den italienske staten. At ENIs vilkår var gunstigere for sine libyske partnere enn det som var gjengs i industrien på det tidspunktet kan ikke underslås, ei heller skal man undervurdere libysk vilje og evne til å ta større kontroll over sin egen oljeproduksjon og inntektsandel. Men disse forholdene endrer ikke på det faktum at det er betimelig å nyansere den historien om ENIs aktivitet i Libya som først og fremst fortelles fra italiensk side, både i *akademia* og av selskapet selv.

Utover den økonomiske tilstedeværelsen ENIs oljeutvinning i Libya representerer og den betydningen den har for libyske myndigheter, oljeselskapet selv samt Italias og Europas energiforsyning, er det også de siste årene kommet flere viktige bilaterale forhold til. Italia har økt sin politiske involvering i Libya, hvor landet fungerer som en slags lokalkjent mellommann for EUs forsøk på å outsource grenseovervåkning og migrantmottak til libyske myndigheter, løst basert på unionens tilsvarende avtale med Tyrkia etter migrasjonskrisen i 2015.⁵⁷ I en slik situasjon er det desto viktigere å ha fortidens lange linjer for seg,

Denne artikkelen har vist at Italias mangeårige engasjement i landet er fundert i kolonitiden, et engasjement som ikke bare overlevde dekoloniseringen som fulgte i kjølvannet av andre verdenskrig, men som faktisk vokste i omfang og betydning. Etter Libyas selvstendighet approprierte ENI, som den fremste representanten for italienske interesser i den tidligere kolonien, en diskurs om frigjøring, samtidig har denne artikkelen vist at de i realiteten arbeidet for egen vinning med gamle og kjente metoder. Er dette et godt utgangspunkt for rollen Libya spiller i europeisk og italiensk storpolitikk i dag?

• f •

MATHIAS HATLESKOG TJØNN er forskningsassistent ved Institutt for fredsforskning (PRIO)

- 1 ENI, «Upstream», ENI's Activities in Libya, konsultert 10. mai, 2019, eni.com/enipedia/en_IT/international-presence/africa/enis-activities-in-libya.page
- 2 AGIP eller Azienda Generale Italiana Petroli ble grunnlagt i 1926 som et heleid italiensk statlig oljemonopol. Etter andre verdenskrig ble AGIP grunnsteinen i ENI og er i våre dager et datterselskap av oljegiganten. ENI eller Ente Nazionale Idrocarburi er på sin side deleid av den italienske staten, som kontrollerer 30.303 prosent av aksjene. Denne andelen kalles gjerne en *golden share* eller en gylden andel, noe som gir staten den avgjørende majoriteten.
- 3 Pinella Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», *Meridiana*, nr. 83 (2015): 195–96.
- 4 De «syv søstre» var: Anglo-Iranian Oil Company (nå BP), Gulf Oil (senere en del av Chevron), Royal Dutch Shell, Standard Oil Company of California (SoCal, nå Chevron), Standard Oil Company of New Jersey (Esso, senere Exxon, nå en del av ExxonMobil), Standard Oil Company of New York (Socony, senere Mobil, også nå en del av ExxonMobil) og Texaco (senere fusjonert inn i Chevron). Se Jane Perry Clark Carey og Andrew Galbraith Carey, «Oil for the Lamps of Italy», *Political Science Quarterly* 73, nr. 2 (1958): 234–53; John I. Clarke, «Oil in Libya: Some Implications», *Economic Geography* 39, nr. 1 (1963): 40–59; Joachim Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», *Challenge* 10, nr. 7 (april 1962): 24–27; Paul Stevens, «International Oil Companies», forskningsrapport (London: Chatham House, mai 2016).
- 5 Tanja Petrović, «Europe's New Colonialism», *Belgrade Journal of Media and Communications* 2, nr. 4 (2013): 109–25.
- 6 Kartet viser informasjon hentet fra: Ruth Ben-Ghiat og Mia Fuller, *Italian Colonialism, Italian and Italian American Studies* (New York: Palgrave Macmillan, 2005); Federico Cresti, «La Libia della colonizzazione agricola nell'archivio fotografico dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente. I nuovi villaggi della Cirenaica. I. Da Zawiya al-Bayda a Beda Littoria», *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente* 64, nr. 3/4 (2009): 379–401; Costantino Di Sante og Salaheddin Hasan Sury, *The Italian Occupation of Libya: Violence and Colonialism, 1911–1943* (Tripoli: Centre for National Archives and Historical Studies, 2009); Gary L. Fowler, «Italian Colonization of Tripolitania», *Annals of the Association of American Geographers* 62, nr. 4 (1972): 627–40 og følgende arkivmateriale: ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48565, brev fra Desio til AGIPs forsknings- og utviklingsavdeling, Milano, 30. januar, 1940; ACS, MAI, Direzione Generale Affari Economici e Finanziari (1918–1958), Affari Generali 1918–1953, Miniere e prodotti minerari AGIP (Libia) 1925–1940, b. 206, f. 1, brev fra Graziani til departementet for italiensk Afrika, Tripoli, 4. oktober, 1940.
- 7 Beskjedne olje- og gassfunn ble registrert i testbrønner nær Zliten i 1928, på ny nær Sidi Messri i 1933, ved Es-Sabail i 1934, Gasr Garabulli i sommeren 1937 og gjentatte ganger samme år nær Gefara. Se Archivio Storico dell'ENI (ASENI), DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, busta (b.) 74, fascicolo (f.) 48561, Notizie preliminari sulle ricerche geo-petrolifere nella Gefara Tripolina, Milano, 3. mai, 1939.
- 8 «Biografia», L'Associazione Ardito Desio, konsultert 14. november, 2018, arditodesio.it/biografia.html; ASENI, AGIP Ricerche e produzione, Miscellanea, Ricerche in Libia, b. 22, f. 4, Ricerche petrolifere in Libia, Roma, 23. september, 1939.
- 9 Brian R. Sullivan, «A Fleet in Being: The Rise and Fall of Italian Sea Power, 1861–1943», *The International History Review* 10, nr. 1 (februar 1988): 115–16, 118.
- 10 Archivio Centrale dello Stato (ACS), Ministero dell'Africa Italiana (MAI), Direzione Generale Affari Economici e Finanziari (1918–1958), Affari Generali 1918–1953, Saline Eritrea 1932–1940, b. 207, f. 1, brev til Mussolini fra geolog Luigi Usoni. Roma, 3. mai, 1937; ACS, MAI, Direzione Generale Affari Economici e Finanziari (1918–1958), Affari Generali 1918–1953, Miniere 1939, b. 207, f. 2, Rapporto sulle risorse nelle colonie, 20. oktober, 1939.
- 11 ASENI, AGIP Ricerche e produzione, Miscellanea, Ricerche in Libia, b. 22, f. 4, Ricerche petrolifere in Libia, Roma, 23. september, 1939.
- 12 ACS, MAI, Direzione Generale Affari Economici e Finanziari (1918–1958), Affari Generali 1918–1953, Saline Eritrea 1932–1940, b. 207, f. 1, brev fra Balbo til Mussolini som da var fungerende minister for italiensk Afrika, Tripoli, 1. januar, 1938.
- 13 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48561, Notizie preliminari sulle ricerche geo-petrolifere nella Gefara Tripolina, Milano, 3. mai, 1939.
- 14 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48561, Notizie preliminari sulle ricerche geo-petrolifere nella Gefara Tripolina, Milano, 3. mai,

- 1939; ASENI, AGIP Ricerche e produzione, Miscellanea, Ricerche in Libia, b. 22, f. 4, Ricerche petrolifere in Libia, Roma, 23. september, 1939.
- 15 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48565, to brev fra Desio til AGIPs forsknings- og utviklingsavdeling, Roma, 13. januar og 8. april, 1940.
- 16 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48565, brev fra Desio til AGIPs forsknings- og utviklingsavdeling, Milano, 30. januar, 1940.
- 17 ACS, MAI, Direzione Generale Affari Economici e Finanziari (1918–1958), Affari Generali 1918–1953, Miniere e prodotti minerari AGIP (Libia) 1925–1940, b. 206, f. 1, brev fra Graziani til departementet for italiensk Afrika, Tripoli, 4. oktober, 1940.
- 18 Massimiliano Cricco, «L'ENI in Libia: dal trattato italo-libico del 1956 ai negoziati degli anni Settanta», Nuova Rivista Storica 98, nr. 2 (2014): 558; Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 208.
- 19 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 213; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 26.
- 20 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 200, 208, fotnote 61.
- 21 AGIP, «LAGIP in Africa», Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente 15, no. 6 (1960): 292; Cricco, «L'ENI in Libia», 555; ENI, «Gli impegni dell'ENI in Africa», Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente 16, no. 6 (1961): 308.
- 22 Christopher Seton-Watson, «Italy's Imperial Hangover», Journal of Contemporary History 15, no. 1 (januar 1980): 170; Knut S. Vikør, «Er Libya et land?», Babylon nr. 2 (2018): 165.
- 23 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione» 206; Antonio M. Morone, «Quando è stato archiviato il colonialismo italiano?» From the European South, no. 1 (2016): 132; Emanuela Paoletti, *The Migration of Power and North-South Inequalities: The Case of Italy and Libya* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011), 111.
- 24 Clarke, «Oil in Libya», 40–41, 57; Dietmar Rothermund, *The Routledge Companion to Decolonization*, Routledge Companions to History (London: Routledge, 2006), 121.
- 25 Elisabetta Bini, «Building an Oil Empire: Labor and Gender Relations in American Company Towns in Libya, 1950s–1970s», i *Working for Oil: Comparative Social Histories of Labor in the Global Oil Industry*, red. Touraj Atabaki, Elisabetta Bini, og Kaveh Ehsani (Cham: Springer International Publishing, 2018), 317; Clarke, «Oil in Libya», 42; Cricco, «L'ENI in Libia», 555; Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 208.
- 26 Mira Wilkins, «The Oil Companies in Perspective», Daedalus 104, no. 4 (1975): 164–65.
- 27 Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 26; Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 197–98.
- 28 Tennessee Valley Authority (TVA) ble grunnlagt i 1933 som en følge av den store depresjonen. Direktoratet overså økonomisk nyttegjøring, kraftproduksjon, flomkontroll og navigeringstilgang på Tennesseelva, som flyter gjennom seks amerikanske stater.
- 29 Carey and Carey, «Oil for the Lamps of Italy», 243; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 25.
- 30 Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 24.
- 31 Ordlyden i konsesjonen fra 1953 som grunnla ENI har blitt hevdet å ligne den konsesjonen gitt AGIP i 1926. Carey and Carey, «Oil for the Lamps of Italy», 241.
- 32 Bini, «A Transatlantic Shock», 146; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 24.
- 33 Ved krigens slutt var den totale produksjonen til både AGIP og andre private aktører aktive i Italia kun 10 000 tonn olje i året. Anekdotisk bevis antyder at AGIP var verdsatt til salg for så lite som en million dollar, men det var ingen interesserte kjøpere. Carey and Carey, «Oil for the Lamps of Italy», 237.
- 34 For å nyansere denne historien noe så kan det nevnes at Matteis medlemspapirer i det italienske fascistpartiet (PNF) fra 1922 ble funnet i 2007. Mattei var da seksten år gammel. Se «Enrico Mattei trovata tessera fascista», Corriere della Sera, 23. juni 2007, archivistorico.corriere.it/2007/giugno/23/Enrico_Mattei_trovata_tessera_fascista_co_9_070623033.shtml; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 24.
- 35 Bini, «A Transatlantic Shock», 146–47.
- 36 Carey and Carey, «Oil for the Lamps of Italy», 237, 239.
- 37 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 199; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 26.
- 38 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 196, 200–201.
- 39 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 201.
- 40 Cricco, «L'ENI in Libia», 556–58; Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 200, 209–10; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 26.
- 41 Cricco, «L'ENI in Libia», 557.
- 42 Askari og Quadi er begrep brukt om lokale eritreiske, somali eller libyske soldater som tjenestegjorde i kolonihæren. Antonio M. Morone, «How Italy Returned to Africa: From the Loss of the Colonies to African Independence», i *Colonialism and National Identity*, red. Paolo B. Farnetti og Cecilia D. Novelli (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015), 129–30.

- 43 Daniele Pozzi, «Entrepreneurship and Capabilities in a 'Beginner' Oil Multinational: The Case of ENI», *Business History Review* 84, no. 2 (juni 2010): 268.
- 44 ASENI, TRIBUTARIO. Agip, Petrolibia, Copia autentica dell'atto costitutivo della Società anonima Petroli Libia, b. 119, f. 4280, Atto costitutivo, Tripoli, 26. juli, 1939; ASENI, TRIBUTARIO. Agip, Petrolibia, atto costitutivo e documenti amministrativi, b. 164, f. 479B, Costituzione S.A. Petrolibia, Tripoli, 26. juli, 1939.
- 45 ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Luigi Corradi til Carlo Talarico, Tripoli, 16. desember, 1957; ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Luigi Corradi til Carlo Talarico, Tripoli, 27. desember, 1957; ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Luigi Corradi til Carlo Talarico, Tripoli, 7. januar, 1958.
- 46 Det italienske uttrykket er *disbrigo pratiche*.
- 47 ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Carlo Talarico til Attilio Jacoboni, Tripoli, 26. november, 1957; ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Carlo Talarico til Attilio Jacoboni, Tripoli, 16. desember, 1957.
- 48 ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Carlo Talarico til Attilio Jacoboni, Tripoli, 10. desember, 1957.
- 49 ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, telegram fra Attilio Jacoboni til Carlo Talarico, Roma, 28. november, 1957; ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Attilio Jacoboni til Carlo Talarico, Roma, 27. desember, 1957.
- 50 ASENI, Libia, «Pratica Corradi», Corrispondenza di carattere amministrativo con il Sig. Talarico della Fiat (Petrolibia) riguardante il Sig. Corradi, b. 90, f. 2224, brev fra Carlo Talarico til Attilio Jacoboni, Tripoli, 10. desember, 1957.
- 51 ASENI, Libia. Relazioni e carte topografiche su indagini geologiche e geofisiche in concessioni petrolifere nel paese, b. 92, f. 2230, brev fra Mario Mondello til Enrico Mattei, Tripoli, 23. desember, 1959.
- 52 Di Gregorio, «Eni: agente speciale della decolonizzazione», 213; Joesten, «ENI: Italy's Economic Colossus», 26; Ronald Bruce St. John, *Historical Dictionary of Libya*, 4. utg, Historical Dictionaries of Africa (Lanham: Scarecrow Press, 2006), 140.
- 53 Niutta har en interessant og sammenvevd historie: han ble født i Tripoli i 1921, sønnen av en byråkrat i koloni-administrasjonen. I andre verdenskrig kjempet han først for det fascistiske regimet i både Sovjetunionen og Nord-Afrika, før han i 1943 ble et medlem av den samme gruppen med partisaner som Mattei. Dette sikret ham senere en plass i Matteis innerste sirkel. Se «Niutta, Ugo», *Treccani dizionario biografico*. Konsultert 21. november, 2018. [treccani.it/enciclopedia/ugo-niutta_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/ugo-niutta_(Dizionario-Biografico);); ASENI, Investimenti in Libia da parte Eni tramite la Cori, b. 36, f. 4ABC, brev fra Niutta til Bianchedi, Roma, ikke datert.
- 54 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48564, Nota preliminare sulla ricognizione eseguita in Sirtica (zona di Marada), Benghazi, 30. oktober, 1961.
- 55 ASENI, DESIO (Ardito 38–42 e Gianluca 61–62) relazioni su Libia, ex Scatola 607, b. 74, f. 48558, Appunto sulla seconda ricognizione geologica a Sahabi, Benghazi, 15. juli, 1962.
- 56 Jeg henviser her til ASENIs «ex Scatole Rosse» som inneholder materiale som arkivisten mottok i 2003 og som ved konsultasjon (2018) fortsatt var i en systematiserings-prosess i forkant av en forestående forflytting av arkivets magasiner.
- 57 Mariagiulia Giuffré, «From Turkey to Libya», Eurojus blog, 20. mars, 2017. rivista.eurojus.it/from-turkey-to-libya-the-eu-migration-partnership-from-bad-to-worse/; Horowitz, «Italy's 'Lord of the Spies' takes on a Migration Crisis», *The New York Times*, 4. august, 2017, [nytimes.com/2017/08/04/world/europe/italy-marco-minniti-migration.html](https://www.nytimes.com/2017/08/04/world/europe/italy-marco-minniti-migration.html).